

УДК 343.6:179.7(438)

Н.Є. Маковецька

**ВБИВСТВО НА ПРОХАННЯ (ЕУТАНАЗІЯ) ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ
РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА**

Вбивство на прохання (еутаназія) як спосіб заподіяння смерті відома з сивої давнини. Він застосовувався, як свідчать історичні і літературні джерела, у практиці ряду племен і древніх держав. Зокрема це стосується індійських племен і Спарти. Спартанці, наприклад, вбивали тих дітей, які народжувалися кволими або хворими, а індійці вбивали або залишали на смерть від холоду чи голоду старих людей. Історії відомі факти потворного обґрунтування і використання вбивства на прохання (еутаназії). Так, на початку двадцятого століття Біндінг і Гохе відстоювали ідею про вбивство на прохання (еутаназію) як засіб знищення “неповноцінних” людей. Згодом нею скористалися фашистські ідеологи в Німеччині для вироблення нацистської “Програми такого вбивства (еутаназії)”, згідно якої підлягали знищенню невиліковно хворі, новонароджені з “неправильним розвитком”, душевнохворі, а також євреї, цигани, поляки і росіяни. Цей урок історії справедливо обурює людську свідомість і сьогодні, коли проблема (еутаназії) і в теоретичному і в практичному плані стала однією із злободенних [1].

Якщо право людини на життя визнане на міжнародно-правовому рівні, то право людини на смерть, необхідність якого у вигляді еутаназії обстоюють ряд вчених і практиків, не знаходить підтримки як на міжнародно-правовому рівні, так і нарівні абсолютної більшості цивілізованих держав. Між тим, в штаті Каліфорнія в 1977 році, після багаторазових референдумів, був прийнятий перший у світі закон “Про право людини на смерть”, а в штаті Індіана законом передбачений заповіт, в якому пацієнт може відмовитися від штучного продовження його життя в екстремальних умовах.

Пасивна еутаназія не вважається злочином у Фінляндії і Швеції, а в Голландії (1994р.) і Австралії (1995р.) воно дозволено законом. В той же час в Англії, Росії та інших державах таке вбивство (еутаназія) (активна і пасивна) заборонена законом. Доцільно нагадати, що в Російській імперії кримінальна відповідальність за вбивство, вчинене за наполяганням потерпілого або із співчуття до нього була передбачена Кримінальним уложенням 1903 року. Згідно ст. 460 Кримінального уложення такі дії каралися ув’язненням у фортеці на строк до трьох років [2].

Питання про право людини на смерть продовжує залишатися контраверсійним серед юристів, медиків та інших фахівців, однак більшість юристів виступають проти активної еутаназії, вважаючи її злочинною. Оскільки, як уже зазначалося, вбивство на прохання (еутаназія) в Україні заборонена, правомірно виникає питання кваліфікації діянь осіб, що її вчинять. Умисне ненадання (злочинна бездіяльність) медичним працівником допомоги хворому (пасивна еутаназія) з метою заподіяння йому смерті, як на прохання потерпілого, так

і за його згодою, що призвело до такого наслідку, належить кваліфікувати як умисне вбивство за частиною 1 ст. 115 КК України. Не виключається кваліфікація вчиненого, залежно від обставин справи, за п. п. 2, 4, 6, 8, 9, 11, 12 частини 2 ст. 115 КК України. При активній еутаназії у вигляді “вбивства з милосердя” дії винного, за наявності усіх інших ознак складу злочину, належить кваліфікувати, залежно від обставин справи, за частиною першою або другою ст. 115 КК України. Щодо “самогубства, що асистується лікарем (іншим суб’єктом)” та самогубства без участі лікаря (іншого суб’єкта), коли він лише надає хворому необхідні засоби для самогубства, то підстав для кримінальної відповідальності лікаря, як видається, немає. в таких випадках лікар є пособником самогубства, яке не є злочином згідно чинного КК України [3]. Доречно нагадати, що ст. 462 Кримінального уложення Російської імперії 1903 року, передбачала ув’язнення у виправному будинку на строк до трьох років або ув’язнення у фортеці на строк до одного року за надання засобів до самогубства, якщо внаслідок цього воно було вчинене. Склад злочину схиляння до самогубства передбачений, зокрема, чинними кримінальними кодексами: Австрії (§ 78); Болгарії (ст. 127); Білорусії (ст. 146); Голландії (ст. 294); Іспанії (ч. 3 ст. 143); Швейцарії (ст. 115); Данії (§ 240); Польщі (ст. 151).

Польський законодавець, приймаючи в 1997 році новий Кримінальний кодекс, не приєднався до позиції деяких європейських законодавців, що допускають при певних умовах вбивство на вимогу (наприклад, в Нідерландах). Крім того, ст. 31 Кодексу лікарської етики забороняє лікареві застосовувати вбивство на прохання (еутаназію). Легалізація еутаназії спричинила б багато проблем. Як зазначає Р. Фенігсен, еутаназію можна обґрунтовувати необхідністю дотримання свободи вибору особи, але також її можна й обґрунтовувати необхідністю ліквідації асоціальних типів людей (соціальний дарвінізм) [4].

Вбивство на вимогу (еутаназія) відомо польському кримінальному праву давно. Вперше цей склад злочину був передбаченим в КК Республіки Польща 1932 року. В подальшому, при прийнятті КК Республіки Польща 1969 року законодавець ідентично описав цей склад злочину в новому кодексі та повторив опис усіх ознак цього складу злочину також і при прийнятті нині діючого КК Республіки Польща 1997 року.

Відповідно до § 1 арт. 150 КК Республіки Польща еутаназією є вбивство, що вчиняється при наявності двох умов: прохання потерпілого про позбавлення його життя, а також наявності у винної особи співчуття до потерпілого. Законодавець інших держав, де еутаназія є вбивством при пом’якшуючих обставинах, найчастіше обмежується вказівкою лише на вимогу потерпілого до винного про позбавлення його життя. Таким чином, польський законодавець дещо звузив рамки застосування статті про кримінальну відповідальність за еутаназію, тому що вбивство на прохання потерпілого але без наявності у винного співчуття до нього становитиме основний склад умисного вбивства, а не умисного вбивства при пом’якшуючих обставинах. Такий підхід польського законодавця, на нашу думку, свідчить про перевагу суспільних інтересів над індивідуальною волею особи до позбавлення себе життя.

Прохання про позбавлення життя потерпілого при еутанавтичному вбивстві є виразом волі потерпілого. Таке прохання не слід розуміти як заповіт, що складається в письмовій формі та посвідчується нотаріально. Його може висловити особа, стан якої дозволяє розуміти значення своїх дій. Тому, не може бути таким прохання особи, що страждає на психічну хворобу чи інший розлад психічної діяльності, що позбавляє її можливості усвідомлювати значення своїх дій чи керувати ними. Так само не може мати правового значення прохання про вбивство потерпілого, що внаслідок малоліття не може усвідомлювати значення своїх дій. Аналіз арт. 32 Закону Республіки Польща “Про професію лікаря та лікаря-стоматолога” дозволяє зробити висновок про те, що не має кримінально-правового значення прохання про вбивство особи, що не досягла 16 років.

Для наявності складу вбивства на прохання (еутаназії) не достатньо лише згоди майбутнього потерпілого на таке вбивство. Прохання, на відміну від згоди містить в собі елемент тиску на психіку винної особи. Лише при наявності такого тиску можна говорити про вимогу в значенні § 1 арт. 150 КК Республіки Польща.

Крім того, прохання повинна бути добровільним виразом волі, позбавленим примусу, що виник не під впливом емоцій, а внаслідок довготривалих та серйозних роздумів. Потерпілий повинен домагатися позбавлення життя тривалий час, щоб виключити можливість прийняття рішення під впливом емоцій, переживань, алкоголю, наркотичних або психотропних засобів чи переконань з боку інших осіб.

Потерпілий для наявності складу злочину, передбаченого § 1 арт. 150 КК Республіки Польща повинен домагатися заповідання йому смерті без будь яких умов. Не можна вважати такою вимогою, коли особа просить позбавити її життя за наявності певних умов (наприклад, потерпілий просить позбавити його життя якщо він втратить зір) [29]. Тому не можна вважати проханням в значенні § 1 арт. 150 КК Республіки Польща бажання потерпілого про позбавлення його життя, навіть викладене у письмовій формі, якщо він не здатний виразити свою волю.

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони вбивства на прохання (еутаназії) є спеціальний мотив – співчуття винного до потерпілого. Крім того, метою дій винної особи повинно бути припинення терпіння цієї особи. Для наявності складу злочину, передбаченого § 1 арт. 150 КК Республіки Польща необхідно, щоб між співчуттям та діяннями особи був причинний зв'язок.

Об'єктом співчуття повинна бути особа, яку винний позбавляє життя. Відсутній склад злочину, передбачений § 1 арт. 150 КК Республіки Польща, коли об'єктом співчуття є близькі чи рідні потерпілого.

Однак, кримінально-правова норма про еутаназію в законодавстві Республіки Польща не є досконалою, на що звертається увага багатьох вчених. Так, М.І. Хавронюк зазначає, що ця норма не виключає можливості відповідного кримінально-правового привілею для особи, яка навіть і на прохання потерпілого вбиває малолітню або душевно хвору особу, або особу, яка завідомо для винного перебуває під впливом обману, примусу тощо. На недосконалість існуючою

норми в польському кримінальному праві про відповідальність за еутанавтичне вбивства звертають увагу також Е. Гвядзовська та Г. Рейман.

Наявність привілейованого складу злочину – вбивство на вимогу (еутаназія) в кримінальному праві Республіки Польща є об'єктивно зумовленим. Можна, звичайно, сперечатися на рахунок ефективності існування кримінально-правової норми саме в такому вигляді й в кримінальному праві України, але ні в кого не виникне сумнівів щодо доцільності пом'якшення відповідальності за вбивство при таких обставинах так само як і ні в кого не виникає сумнівів щодо доцільності пом'якшення кримінальної відповідальності за вбивство при перевищенні меж необхідної оборони, заходів необхідних для затримання злочинця чи матір'ю своєї новонародженої дитини.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що сучасне кримінальне законодавство України, на відміну від польського, не передбачає еутаназії як складу умисного вбивства при пом'якшуючих обставинах. Однак, як видається, назріла необхідність розглянути на науковому рівні доцільність встановлення в Україні кримінальної відповідальності за умисне вбивство зі співчуття (еутаназію).

Література

1. Грищук В.К. Юридичний аналіз основного складу умисного вбивства за Кримінальним кодексом України // Науковий вісник Чернівецького університету. – Випуск 161. – Правознавство. – 2002. – С. 89-95.
2. Приложение к собранию узаконений и распоряжений Правительства за 1903 г. – №38. – Ст. 1, 416 с.
3. Грищук В.К. Кримінально-правова кваліфікація еутаназії // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ при НАВС України. Додаток (матеріали науково-практичної конференції “Кримінальний кодекс України 2001 року: Проблеми, перспективи і шляхи вдосконалення кримінального законодавства” 4-5 квітня 2003 р.). – 2003. – № 2.- С. 28-33.
4. Fenigsen R.: Eutanazja. Śmierć z wyboru?, Poznań 1994.

Анотація

Маковецька Н.Є. Вбивство на прохання (еутаназія) за кримінальним правом Республіки Польща. – Стаття.

Якщо право людини на життя визнане на міжнародно-правовому рівні, то право людини на смерть, необхідність якого у вигляді еутаназії обстоюють ряд вчених і практиків, не знаходить підтримки як на міжнародно-правовому рівні, так і нарівні абсолютної більшості цивілізованих держав. Питання про право людини на смерть продовжує залишатися контраверсійним серед юристів, медиків та інших фахівців, однак більшість юристів виступають проти активної еутаназії, вважаючи її злочинною.

Ключові слова: еутаназія.

Summary

Makovecka N.E. Murder on request (eutanaziya) under the criminal law of Republic Poland. – Article.

If the human rights on a life are recognized on international legal level so the human rights to death as an euthanasia do not find support on international legal level and on the same level of the majority civilized states. But this right is supported by international scientists and experts. The question about human rights to death continues to remain disputable among lawyers, physicians and other experts, however the majority of lawyers oppose active euthanasia including its criminality.

Key words: euthanasy.